Tadeusz Morysiński, Jacek Rulewicz

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków – najważniejsze zadania

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków został utworzony zarządzeniem nr 54 Ministra Kultury z dnia 14 października 2002 r. z połączenia dwóch instytucji kultury: Ośrodka Dokumentacji Zabytków i Ośrodka Ochrony Zabytkowego Krajobrazu.

Do najważniejszych zadań Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków należą:

- rozpoznawanie, badanie i dokumentowanie dóbr kultury,
- gromadzenie informacji dotyczących środowiska i krajobrazu kulturowego oraz zabytków,
- wypracowywanie merytorycznych podstaw konserwatorskiej polityki ochrony środowiska i krajobrazu kulturowego oraz zabytków,
- gromadzenie i udostępnianie informacji o muzeach i ich zbiorach,
- upowszechnianie wiedzy o środowisku i krajobrazie kulturowym oraz zabytkach.

Powodem decyzji utworzenia Krajowego Ośrodka była chęć stworzenia wyspecjalizowanej instytucji, która będzie stanowić zaplecze informacyjno-programowe dla Ministra Kultury – Generalnego Konserwatora Zabytków oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków. Ośrodek dysponuje obecnie dwunastoma regionalnymi oddziałami (Regionalne Ośrodki Badań i Dokumentacji Zabytków) zlokalizowanymi w największych miastach kraju. W chwili obecnej brak jest struktur KOBiDZ w województwach: warmińsko-mazurskim, opolskim, lubuskim i śląskim.

W Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków powołana została Rada Naukowa, składająca się z wybitnych specjalistów z zakresu reprezentowanych w Ośrodku dyscyplin naukowych[1]. Rada jako organ opiniodawczo-doradczy dyrektora opiniuje założenia programowe działalności na dany rok oraz nadzoruje ich wykonanie. Czuwa również nad poziomem prac badawczych, dokumentacyjnych i wydawniczych. Najważniejsze problemy merytoryczne konsultowane są z członkami Rady Naukowej.

Działalność merytoryczna Ośrodka opiera się na zatwierdzonym przez Radę Naukową planie rocznym. Nie sposób w tym krótkim artykule wymienić wszystkich zadań. Skoncentrujemy się na najważniejszych z nich.

Jednym z podstawowych zadań było opracowanie Krajowego Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Ta kompleksowo wykonana praca powstała dzięki materiałom nadesłanym przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. Tego typu dokument powstał w Polsce po raz pierwszy. Ukazuje on faktyczny stan zachowania zabytków nieruchomych naszego kraju. Daje możliwość tworzenia wieloletniego programu ich ratowania. Wiedza zawarta w tym dokumencie tworzy solidną podstawę dla szczegółowych studiów i może być wykorzystywana do wyjaśnienia pojawiających się wątpliwości i zapytań, począwszy od tak podstawowych jak stan własności, po bardzo szczegółowe, jak np. stan zachowania poszczególnych elementów stolarki okiennej. Tak duży i szczegółowy zakres informacji umożliwi postawienie odpowiednich wniosków konserwatorskich, zarówno do pojedynczych obiektów, jak również umożliwi sformułowanie programów na poziomie poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, co w efekcie daje podstawę budowania krajowego programu ich ratowania.

Stworzenie dokumentu nie było zadaniem łatwym. Materiał przesłany z terenu przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków zawierał informacje niejednorodne, wymagające wielu uzupełnień. Ujednolicone informacje stały się

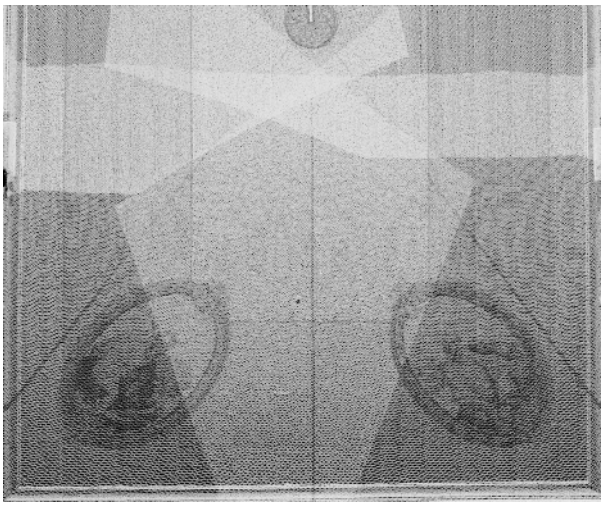
BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Ryc. 1. Warszawice, gm. Sobienie-Jeziory, woj. mazowieckie. Widok zewnętrzny skanowanego laserowo kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela

Ryc. 2. Warszawice, gm. Sobienie-Jeziory, woj. mazowieckie. Widok ołtarza i części nawy głównej skanowanego laserowo kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela

Ryc. 3. Warszawice, gm. Sobienie-Jeziory, woj. mazowieckie. Rzut ortogonalny skanowanych laserowo malowideł ściennych w kościele pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela

Ryc. 4. Pałac w Wilanowie, woj. mazowieckie. Widok zewnętrzny skanowanej laserowo elewacji

podstawą komputerowych baz danych, co już obecnie umożliwia monitorowanie i co ważniejsze, bieżące aktualizowanie wszelakich zmian. Zadanie to wykonane zostało przez pracowników działu zabytków nieruchomych KOBiDZ, który prowadzi centralną ewidencję zabytków nieruchomych i aktualnie w swoich zasobach posiada 62 395 zabytków – wpisanych do rejestru. Dział ten na co dzień współdziała z w.k.z. przy porządkowaniu rejestrów zabytków, gromadzi również decyzje o ich wpisach.

Podobne zadania spełnia dział zabytków ruchomych, który prowadzi centralną ewidencję zabytków ruchomych (stan z połowy lipca: 181 746 obiektów).

Dział ten gromadzi również wybrane informacje o muzeach. Jesteśmy w trakcie opracowywania zakresu gromadzenia niezbędnej informacji przydanej środowisku muzealników. Głównym konsultantem tego programu jest Polski Komitet Narodowy ICOM.

Oba wymienione działy pracują również nad wypracowaniem koncepcji systemu prowadzenia gminnej, wojewódzkiej i krajowej ewidencji zabytków, zarówno w formie katalogowej, jak i elektronicznej. Wejście w życie nowej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami postawiło przed nami nowe zadania z zakresu opracowania standardów dokumentacyjnych, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania danych o dziedzictwie kulturowym. W dalszym ciągu prowadzone są prace nad:

- opracowaniem metody badań i dokumentacji zabytkowych cmentarzy,
- opracowaniem specjalistycznej dokumentacji złotniczej,
- opracowywaniem metody badań i dokumentacji zabytkowych parków i ogrodów,
- opracowywaniem kryteriów obiektów nieruchomych przedstawianych Prezydentowi RP do uznania za pomniki historii.

Szczególną uwagę skupiono na sposobie prowadzenia prac nad objęciem ewidencji i rejestru

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

zabytków systemem informacji przestrzennej. Takie podejście pozwoli w najbliższej przyszłości na znacznie szersze i bardziej precyzyjne widzenie problemu zabytku i jego otoczenia. Stworzy szansę ujęcia zagadnienia w nowoczesnej formie przestrzennych baz danych, opartych na systemie typu GIS. Poza informacjami geograficznymi, widzianymi na zamieszczonych w bazie mapach, sięgnąć będzie można po informacje tekstowe, a także ilustracje ukazujące stan zachowania zabytkowego obiektu. Liczba informacji zawartych w tego typu bazach jest wystarczająco duża, aby zaspokoić wymagania nie tylko instytucji administrującej i monitorującej obiekty zabytkowe, ale też i badaczy prowadzących szczegółowe studia nad ich historią. Konstrukcja baz stwarza ich twórcom i przyszłym użytkownikom nieograniczone pole działania dla wszelkich modyfikacji i uzupełnień.
Wyniki prac przy tego typu bazach mogą być prezentowane zarówno w postaci tradycyjnych raportów tekstowych czy wykresów, jak i w formie map tematycznych. Niejednokrotnie w znaczący sposób ułatwia to zrozumienie i szybkie „ogarnięcie" stawianego sobie zadania. Przykładem takiej prostej analizy potrzebnej choćby na wypadek zarządzania kryzysowego może być np. wydruk mapy tematycznej, na której mogłyby znaleźć się wszystkie zagrożone wylewem rzeki zabytki. Jest to możliwe tylko dzięki temu, że w jednym systemie, (chociaż w wielu bazach) przechowujemy dane nie tylko na temat zabytków, ale też i geologii, hydrografii, klimatu czy też ukształtowania terenu. Na tym właśnie polega potęga GIS. Jest to środowisko integrujące dane pochodzące z wielu różnych źródeł i na ich podstawie, po odpowiedniej analizie, dostarcza nam zebrane w spójną całość informacje. Od tego już tylko krok do podjęcia właściwej decyzji.

Obecnie prowadzimy rozmowy z miejskim konserwatorem zabytków w Olsztynie na temat stworzenia dla tego miasta analogicznej bazy przestrzennej, dotyczącej zabytków nieruchomych. Obecność takiej bazy i wszystkie zaprezentowane powyżej korzyści jej użycia ułatwiłyby w znacznym stopniu zarządzanie i podejmowanie szybkich, należycie udokumentowanych decyzji administracyjnych. Dla realizacji takich właśnie zadań powołana została w KOBiDZ pracownia dokumentacji GIS.

W programie Ośrodka znalazł się także bardzo ważny problem ochrony zabytkowych obiektów poprzemysłowych. Opracowywane są ich szczegółowy wykaz i klasyfikacja, prowadzone pod kątem przyszłej ich rewitalizacji. Przy tej okazji pragniemy zaprezentować dobre przykłady zagospodarowywania tego typu obiektów zabytkowych. Ze względu na wagę problemu wyodrębnione zostało w tym celu w strukturze KOBiDZ samodzielne stanowisko pracy. Należy dodać, że w tym zakresie współpracujemy z Muzeum Techniki oraz z TICHII. W celu popularyzacji problemu ochrony zabytków postindustrialnych zorganizowane zostanie w Gdańsku, w listopadzie bieżącego roku seminarium pt. „Rewitalizacja obiektów postindustrialnych i obszarów zdegradowanych – sztuka kompromisu". Natomiast w 2005 roku zamierzamy zorganizować międzynarodową konferencję na ten temat.

Istotnym problemem konserwatorskim jest ochrona zabytkowego budownictwa drewnianego. Wspólnie z wojewódzkimi konserwatorami zabytków podjęliśmy działania zmierzające do wytypowania obiektów najbardziej zagrożonych i wypracowania wstępnego programu dokumentacyjno-badawczego. Temu celowi służyć mają badania opuszczonych, drewnianych obiektów sakralnych na terenie woj. podkarpackiego. Działania te uznane zostały za program pilotażowy. W pierwszej fazie zabytki te zdokumentowane zostaną przy użyciu laserowego skanera o dużej mocy, w postaci „chmury punktów" i zdjęć ortofotograficznych, wykonanych dla 15 obiektów.

Wspólnie z Zarządem Głównym Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków rozpoczęliśmy opracowanie programu ochrony stabilizacji i ekspozycji trwałej ruiny w Polsce.

W zasobach Krajowego Ośrodka znajduje się bardzo cenny zbiór archiwalny po byłym Państwowym Przedsiębiorstwie Pracownie Konserwacji Zabytków. Zbiory te znajdują się zarówno w Warszawie, jak i w poszczególnych Ośrodkach Regionalnych. Przejęte one zostały na podstawie niekorzystnej dla dawnego ODZ umowy i w fatalnym stanie. Do chwili obecnej wykonano porządkowanie i ustawienie dokumentacji sformatyzowanych w układzie alfabetycznym miejscowości. Uporządkowano je wedle odrębnych grup archiwaliów oraz rodzaju materiałów, np. sztuka zdobnicza, grafika, akta administracyjne kat. A. Cały zasób materiałów archiwalnych PP PKZ liczy około 750 mb i musi być obecnie poddany zabiegom konserwacyjnym.

W dziale kwerend źródłowych opracowano i złożono do druku „Materiały archiwalne w zbiorach Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie – Przewodnik". Publikacja ta zawiera informacje dotyczące spuścizn archiwalnych po znakomitych specjalistach różnych dziedzin: historykach sztuki, konserwatorach, architektach, muzeologach, itp. (m.in. Gerarda Ciołka, Jana Glinki i Euzebiusza Łopacińskiego – wy-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

mieniono tu archiwa tych badaczy, których prace najczęściej udostępniane są naszym interesantom). Materiały te pozyskane zostały w przeszłości dla Działu Archiwum d. Ośrodka Dokumentacji Zabytków, a obecnie pozostają w gestii Działu Kwerend źródłowych KOBiDZ.

Aktualnie kończymy prace nad opracowaniem i przygotowaniem do druku katalogu planów i rysunków ze zbioru prof. Gerarda Ciołka, obejmującego ponad 7000 pozycji, dotyczącego zabytkowych ogrodów i parków. Pierwsza część zamierzonej publikacji – nawiązującej do tradycyjnej i cenionej serii BMiOZ (Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków) – zawierać będzie plany i rysunki architektoniczne odnoszące się do terenu Warszawy. W przyszłości przewidujemy opracowywanie innych zasobów.

Do druku przygotowane zostało także drugie wydanie *Leksykonu włókiennictwa*, które zostało ulepszone i rozbudowane.

Istotnym zadaniem, zleconym Krajowemu Ośrodkowi Badań i Dokumentacji Zabytków przez Ministra Kultury, jest wykonywanie specjalistycznych opinii i ekspertyz. Sporządzamy je dla Departamentu Ochrony Zabytków oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków. W tym zakresie współpracujemy z rzeczoznawcami ministra kultury i innymi ekspertami, których opinie pozwalają na przygotowanie obiektywnych i wyczerpujących merytorycznie ekspertyz. Opinie te dotyczą w głównej mierze problematyki wpisów oraz skreśleń obiektów z rejestrów zabytków, problematyki zagospodarowania przestrzennego i szeroko pojmowanej ochrony zabytkowego krajobrazu kulturowego. W ciągu ostatniego roku wykonanych zostało ok. 400 opinii i ekspertyz.

Wpisy obiektów na listę światowego dziedzictwa UNESCO są opracowywane wedle ścisłych kryteriów określonych przez komitet światowego dziedzictwa UNESCO. Krajowy Ośrodek posiada wybitnych specjalistów, którzy przeszli odpowiednie przeszkolenia i opanowali tę skomplikowaną problematykę. W KOBiDZ opracowujemy całość wniosku bądź też współpracujemy w ich opracowaniu. Działo się tak m.in. przy takich obiektach jak Park Mużakowski, Krzeszów, Hala Ludowa we Wrocławiu. Obecnie opracowujemy wniosek o wpis zespołu staromiejskiego Gdańska. Przystępujemy także wspólnie ze stroną białoruską do opracowania wspólnego, transgranicznego wniosku o wpis kanału Augustowskiego na listę UNESCO.

Komitet Światowego Dziedzictwa zarządził sporządzenie raportów okresowych dla obiektów, które wpisane zostały na listę do 1999 roku. Minister kultury zlecił koordynację tego skomplikowanego i jakże ważnego zadania pracownikom KOBiDZ. Organizujemy cykliczne spotkania szkoleniowe dla gospodarzy tych obiektów. Pomagamy w tworzeniu profesjonalnej dokumentacji i skomplikowanych planów zarządzania. Wedle przyjętych założeń całość tych raportów musi być skończona do końca 2005 roku. Mamy podstawy sądzić, że zadanie to zostanie wykonane z wyprzedzeniem i na najwyższym poziomie. Powodem tego optymizmu jest wysoka ocena Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO dla planów zarządzania, sporządzonych przez naszych specjalistów przy wpisie na listę sześciu zabytkowych drewnianych kościołów małopolskich oraz Parku Mużakowskiego.

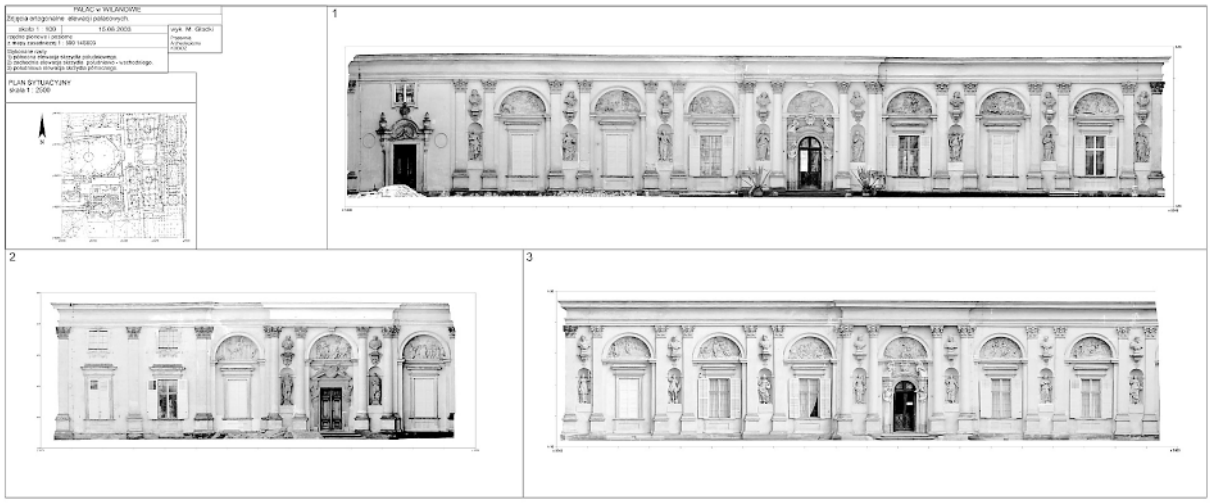
Wychodząc naprzeciw nowym uregulowaniom zawartym w ustawie *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, Krajowy Ośrodek, a w szczególności istniejąca w jego strukturze pracownia badań krajobrazu kulturowego i zabytkowego, podjął się pionierskiego zadania realizacji zadań związanych z ochroną krajobrazu kulturowego Polski. Na polu badań podstawowych i stosowanych realizowany jest program aktualizacji rozeznania i identyfikacji najbardziej wartościowych krajobrazów kulturowych w kraju. Ich wstępna lista obejmuje blisko 800 miejsc i obszarów, które tworzą – wraz z wielkoobszarowym systemem sieci ekologicznej i przyrodniczych obszarów chronionych – niezwykle interesującą mozaikę terenów. Ze względu na wartość tych terenów najwłaściwszą formą ich ochrony wydaje się tak zwana „ochrona zintegrowana" (dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, krajobraz).

W tym celu Ośrodek opracowuje obecnie instrukcję szczegółowego trybu tworzenia oraz sporządzania planów ochrony parków kulturowych – nowej, ustawowej formy ochrony krajobrazu kulturowego. Nawiązana w tej dziedzinie współpraca z tak zwaną krakowską szkołą architektury krajobrazu, kontynuującą tradycje i dorobek współtwórców idei ochrony polskiego krajobrazu, profesorów: Gerarda Ciołka, Zygmunta Nováka i Janusza Bogdanowskiego – pozwala na równoczesne wykorzystanie bogatego dorobku obu czołowych w tej dziedzinie środowisk naukowych: warszawskiego i krakowskiego.

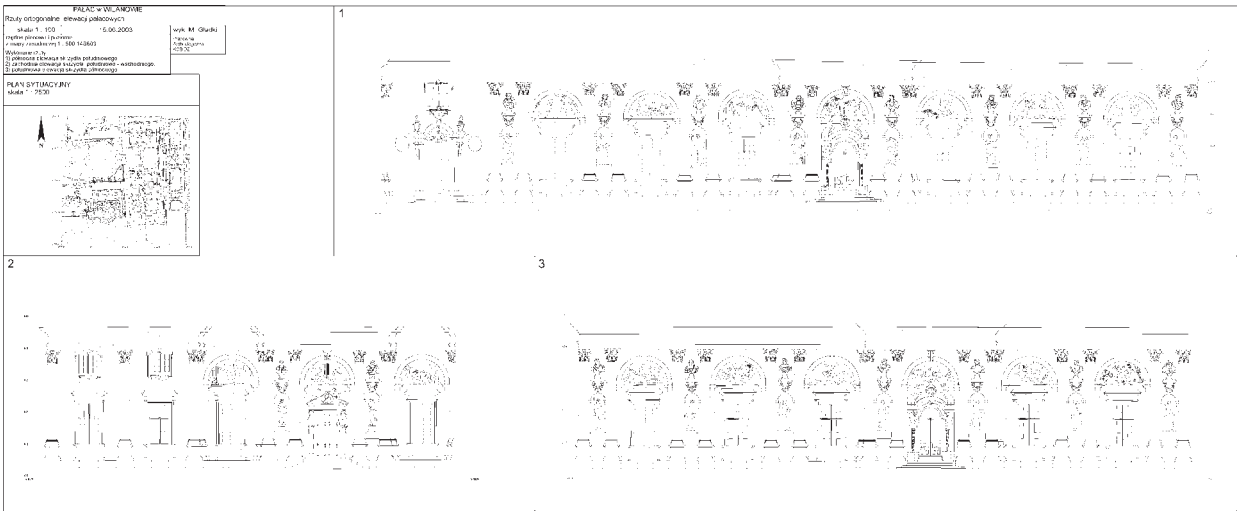
Do zadań statutowych Pracowni, oprócz prowadzenia badań i prac konserwatorskich należy realizacja planu zarządzania Parkiem Mużakowskim oraz rewaloryzacja parków: zamkowego w Uniejowie, w Dąbroszynie, w Puławach, Kąśnej Dolnej, Łazienkach Królewskich, w Jabłonnie, Henrykowie oraz zabytkowych parków i ogrodów przy polskich muzeach.

Równie odpowiedzialnym zadaniem jest program utworzenia pilotażowych parków kulturowych w Kotlinie Jeleniogórskiej. Możliwość nawią-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Ryc. 5. Pałac w Wilanowie, woj. mazowieckie. Ortofotografie elewacji pałacowych

Ryc. 6. Pałac w Wilanowie, woj. mazowieckie. Opracowanie wektorowe elewacji pałacowych

zania przy tej okazji szerokiej współpracy z samorządami wszystkich szczebli powinna zaowocować dziesiątkami parków, a w dalszej perspektywie – być może – dziesiątkami wpisów.

Pracownia badań interdyscyplinarnych to nowa inicjatywa dyrekcji KOBiDZ, wychodząca naprzeciw oczekiwaniom tych wszystkich, którzy dla wartości poznawczej prowadzonych studiów widzą potrzebę współdziałania wielu dyscyplin nauki[2]. Za podstawę organizacji takiej placówki posłużyła dawna pracownia badań archeologicznych.

W myśl założeń programowych pracowni, realizacja badań i czynności dokumentacyjnych powinna się opierać na czterech, podstawowych zasadach:

1. Każdy proces badawczy w terenie powinien być poprzedzony badaniami przygotowawczymi, uwzględniającymi nie tylko konieczność wykonania niezbędnych kwerend i analiz dostępnych źródeł, ale również i zastosowania nieinwazyjnych metod penetracji badanego terenu czy obiektu.

2. Do realizacji zadania powinni być zaproszeni specjaliści innych dyscyplin nauki, tak aby wynik końcowy prac w pełni wyczerpywał problematykę badawczą i stanowił wspólny sukces kooperujących stron, stanowiący solidną podstawę wysuwanych wniosków.

3. Wszystkie czynności badawcze i dokumentacyjne powinny być wykonywane przy zastosowaniu najnowszych osiągnięć techniki, w tym przede wszystkim trwałej, cyfrowej rejestracji dokonywanych odkryć, oraz zastosowaniu zaawansowanych technik informatycznych, służących bieżącej analizie zdobywanej w czasie badań wiedzy i tworzeniu nowoczesnych baz danych opartych na systemach AutoCAD i aplikacjach GIS.

4. Wyniki prac powinny być możliwie szybko publikowane.

Obecnie trzon zespołu Pracowni stanowią archeolodzy i architekci krajobrazu. Pomiędzy nimi nastąpił podział zadań zmierzający do wdrożenia

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

nowoczesnych technologii[3]. W ostatnim czasie skład uzupełnił geodeta i specjalista od fotogrametrii w jednej osobie. Prace wymagające udziału specjalistów innych dyscyplin nauki odbywają we współpracy z osobami lub instytucjami o niekwestionowanym dorobku naukowym. W krótkiej, trwającej pół roku historii Pracowni zawarte zostały umowy z architektami, zespołem geofizyków i botaników.

Miejscem próby wdrażania tak postawionych zadań jest m.in. teren rezydencji królewskiej w Wilanowie[4]. To tu po raz pierwszy dokonano próby połączenia rejestracji fotogrametrycznej z aktywnym zapisem przestrzennym (AutoCAD), wzbogaconej rejestracją obrazu 3D, dokonaną dzięki zastosowaniu skanera laserowego Cyrax 2500, wchodzącego w skład wyposażenia pracowni. Uzyskana w ten sposób dokumentacja przedstawia nie tylko wierny, rzeczywisty obraz dokumentowanych powierzchni i struktur, ale też stanowi precyzyjny zapis wszelkich danych metrycznych skanowanego obiektu. Staje się więc uniwersalnym narzędziem do wykonywania wszelkiego rodzaju wizualizacji, opartych na skalibrowanym obrazie 3D. W konsekwencji tak wykonanej dokumentacji istnieje podstawa do przedłożenia wniosków z badania, w tym także i wniosków konserwatorskich, w formie zilustrowanej, zwymiarowanej i zinterpretowanej przestrzeni (lub bryły w przypadku zabytku architektonicznego).

Pracownia badań interdyscyplinarnych prowadzi swoje prace również na innych stanowiskach. Do ważniejszych należą: Pałac Branickich w Białymstoku i Zespół rezydencji w Kotlinie Jeleniogórskiej, tereny klasztoru oo. Dominikanów w Gdańsku czy katedry we Fromborku.

Proces inwentaryzacji obiektów zabytkowych, archeologicznych, architektury krajobrazu wymaga zastosowania coraz nowocześniejszych i dokładniejszych technik dokumentacyjnych. Podstawę systemu stanowią dane pozyskane w procesie trójwymiarowego skaningu laserowego. Zastosowanie skanera laserowego Cyrax 2500 pozwala na realistyczne odwzorowanie struktury zabytku w postaci w pełni trójwymiarowej chmury punktów. Dokładność skanowania wynosi +/- 2 mm na odcinku 100 m. Wszystkie skany dokumentowanego obiektu łączone są w procesie rejestracji przy zastosowaniu oprogramowania specjalistycznego w jeden trójwymiarowy model (ryc. 1-4).

Na podstawie pozyskanego modelu wykonywana jest dokumentacja obiektu w postaci nałożonych na płaszczyzny referencyjne rysunków wektorowych dowolnie zdefiniowanych rzutów ortogonalnych – elewacji, planów itd. (ryc. 6). Zastosowane oprogramowanie pozwala na tworzenie przekrojów w miejscach odpowiednich dla specyfiki dokumentowanego obiektu.

Podczas obróbki skanów powstają z jednej strony niezwykle dokładne rysunki techniczne, z drugiej strony zaś trójwymiarowy model obiektu umożliwiający dokonywanie wszelkich pomiarów inżynierskich oraz wizualizację do celów projektowych i prezentacyjnych (ryc. 7).

W większości wypadków wymagane jest dodatkowo fotorealistyczne odwzorowanie dokumentowanych elementów. Do tych celów stosowane są zaawansowane technologie cyfrowej fotogrametrii naziemnej. W wyniku pomiarów fotogrametrycznych wykonywanych odpowiednio wykalibrowanymi aparatami cyfrowymi o dużej rozdzielczości CCD powstają ortofotografie badanych struktur (ryc. 5). Pozbawione zniekształceń optycznych i poddane ortorektyfikacji zdjęcia stanowią fotograficzny odpowiednik dokumentacji wektorowej, posiadają zdefiniowaną płaszczyznę rzutów i skalę odwzorowania. Umożliwiają wykonywanie rysunków precyzyjnych detalu architektonicznego czy malowideł ściennych w dużych powiększeniach.

Największą zaletą systemu jest integracja dokumentacji wektorowej, modeli trójwymiarowych oraz ortofotografii w jednym komputerowym środowisku projektowym. Pozwala to sprawnie zarządzać zasobami dokumentacyjnymi obiektu zabytkowego oraz umożliwia dodawanie dodatkowych warstw informacyjnych związanych z rewaloryzacją obiektu czy pracami konserwatorskimi.

Zadania realizowane przez pracownię badań krajobrazu kulturowego i zabytkowego oraz Pracownię Badań Interdyscyplinarnych są publikowane. W roku ubiegłym ukazał się pierwszy numer rocznika KOBiDZ pod nazwą „Monument". Przedstawiać ma on bieżący stan badań na wszystkich polach aktywności naukowej, studialnej, badawczej i projektowej Ośrodka. Ukazuje zarazem dorobek KOBiDZ na polu ochrony krajobrazu kulturowego i zabytkowych parków i ogrodów. Jednym z najbardziej prestiżowych, omówionych w ww. tomie zadań jest realizowana w interdyscyplinarnym wymiarze badań i działań studialnych (a także i projektowych) rewaloryzacja kompleksu ogrodów królewskiej rezydencji barokowej w Wilanowie. W sposób pionierski realizowany jest tu szeroki wachlarz badań w obrębie relatywnie młodej dziedziny – archeologii ogrodowej. Dzieje się tak dzięki zastosowaniu najnowszych technik dokumentacyjnych i pomiarowych (włącznie z użyciem skanera laserowego).

W Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków podjęliśmy prace nad badaniem i doku-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Ryc. 7. Warszawice, gm. Sobienie-Jeziory, woj. mazowieckie. Model trójwymiarowy dzwonnicy kościoła św. Jana Chrzciciela

mentowaniem zabytków niematerialnych. To ważne zadanie dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Zabytkom niematerialnym, czyli elementom tożsamości narodowej, dziedziczonym przez społeczeństwo z pokolenia na pokolenie, a więc historycznemu nazewnictwu, czy też przemianom językowym, poświęcona zostanie szczególna uwaga. W tym celu dyrektor KOBiDZ powołał zespół doradczy pod przewodnictwem dr Bożeny Wierzbickiej[5]. Program ten chcemy rozwijać przy współpracy z UNESCO, a już w przyszłym roku planujemy zorganizowanie specjalnej konferencji poświęconej tej tematyce.

W strukturze KOBiDZ znajduje się także zespół ds. wydawniczych. Głównym zadaniem tej komórki organizacyjnej jest przygotowywanie do druku publikacji periodycznych i książkowych. Wydajemy w rozbudowanej formie i nowej szacie graficznej „Ochronę Zabytków", wkrótce ukaże się nowy numer długo oczekiwanego „Muzealnictwa". Opracowania naukowe publikujemy w roczniku KOBiDZ pt. „Monument", który również ukaże się w wersji angielskiej. Sądzimy, że wydana obecnie książka *Pomniki historii*, bogato ilustrowana, zawierająca również informacje dla turystów, cieszyć się będzie dużym powodzeniem.

Staramy się docierać nie tylko do środowisk akademickich, ale również – dzięki przystępnej formie prezentacji tekstów – do wszystkich miłośników polskiej kultury. Jesteśmy przy tym obecni nie tylko na rynku krajowym, ale także i za granicą, a to dzięki wymianie bibliotecznej oraz udostępnianiu naszych publikacji w Internetowej Bibliotece Środkowoeuropejskiej.

Trudno wyobrazić sobie działalność Krajowego Ośrodka bez stałego współdziałania z wojewódzkimi konserwatorami zabytków. To jedno z naszych priorytetowych zadań, które wypełniać mają przede wszystkim regionalne ośrodki. Plany działalności oddziałów powinny być ustalane z w.k.z. i uwzględniać ich oczekiwania. Z obecnego współdziałania regionalnych ośrodków z konserwatorami wojewódzkimi nie jesteśmy w pełni zadowoleni. Większość z nich prawidłowo wypełnia swoją misję. Są jednak i takie, których aktywność nie przystaje do pozostałych i w nich, jeśli sytuacja nie ulegnie poprawie, będziemy dokonywać zmian kadrowych. Z zadowoleniem odnotować należy fakt, że większość regionalnych ośrodków brała czynny udział w sporządzaniu wojewódzkich raportów o stanie zachowania zabytków nieruchomych. Oddziały nasze opracowują opinie i ekspertyzy na potrzeby w.k.z. dotyczące w szczególności wpisu obiektów do rejestru zabytków oraz ich skreślania, opracowują białe karty oraz karty ewidencyjne. Do ich szczególnie ważnych zadań należy opracowywanie studiów do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obecnie opracowują wykazy obiektów postindustrialnych do zagospodarowania w pierwszej kolejności oraz przykłady ich prawidłowej rewitalizacji. Zajmują się opracowywaniem studiów ochrony krajobrazu kulturowego, w tym typowaniem obszarów do utworzenia parków kulturowych (nowa instytucja prawnej ochrony).

Ważną formą działalności Krajowego Ośrodka jest współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego. Bierzemy udział w opracowywaniu regionalnych programów ochrony zabytków, a z niektórymi prezydentami miast historycznych podpisane mamy umowy o wieloletniej współpracy w zakresie opracowywania studiów, wieloletnich programów ochrony dziedzictwa, prowadzenia badań, szkolenia specjalistów czy współdziałania w opracowywaniu strategii wykorzystania zabytków na rzecz turystyki, jak również przygotowywaniu specjalistycznych programów promocji – w tym wydawnictw. Wachlarz współdziałania regionalnych ośrodków z w.k.z. i jednostkami samorządu terytorialnego jest bardzo szeroki, zważywszy na fakt, że niektóre z nich wyspecjalizowały się w określonych dziedzinach (uwarunkowania histo-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

ryczne). Nasza działalność zależy również od aktywności samych samorządów, do których jednakże trzeba dotrzeć i zaproponować określone formy współpracy – to również bardzo ważna misja regionalnych ośrodków.

Krajowy Ośrodek organizuje, wspólnie z Departamentem Ochrony Zabytków, cykliczne, specjalistyczne szkolenia, których program zatwierdza Generalny Konserwator Zabytków dla wojewódzkich konserwatorów zabytków, kierowników delegatur oraz dyrektorów regionalnych ośrodków. W przyszłym roku zamierzamy zorganizować konferencję dyskusyjno-szkoleniową dla samorządowych konserwatorów zabytków, oczywiście z udziałem konserwatorów wojewódzkich, której tematyką byłyby problemy związane ze stosowaniem nowego prawa.

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków bardzo dużą rolę przywiązuje do współpracy z pozarządowymi organizacjami, działającymi w sferze ochrony i opieki nad zabytkami. W tych społecznych organizacjach, które odgrywać powinny coraz większą rolę, znajduje się ogromny, nie w pełni jeszcze wykorzystany, potencjał wybitnych specjalistów i miłośników zabytków. Przede wszystkim problemy finansowe, z którymi borykają się stowarzyszenia i towarzystwa, nie pozwalają im zrealizować niezwykle interesujących przedsięwzięć. Krajowy Ośrodek współpracuje z wieloma z nich, wykorzystując ich rady, opinie i interesujące propozycje. Na co dzień współpracujemy ze Stowarzyszeniem Konserwatorów Zabytków, Towarzystwem Opieki nad Zabytkami, z PKN ICOMOS, PKN UNESCO, PKN ICOM, ZG PTTK oraz Towarzystwem Przyjaciół Fortyfikacji. Nasze oddziały współpracują z regionalnymi odpowiednikami wymienionych organizacji pozarządowych. W ramach współdziałania z tymi organizacjami Krajowy Ośrodek był współorganizatorem ważnych konferencji: „Społeczna funkcja zabytków" – zorganizowanej wspólnie z ZG TONZ, „Rola samorządów w ochronie zespołów staromiejskich" – zorganizowanej wspólnie z PKN ICOMOS. Z Zarządem Głównym Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków przygotowujemy w grudniu br. konferencję pt. „REMO 2004 – Problemy remontowe w budownictwie ogólnym i obiektach zabytkowych". W roku przyszłym zamierzamy również zorganizować tematyczne konferencje wspólnie z naszymi społecznymi partnerami.

Prowadzimy aktywną współpracę międzynarodową. W momencie powstania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków opracowaliśmy strategię działania, zdając sobie sprawę z doniosłej roli politycznej, jaką Polska będzie odgrywać w zakresie ochrony wspólnego dziedzictwa na wschodzie z chwilą wejścia do Unii Europejskiej. Podjęliśmy współpracę z naszymi partnerami zza wschodniej granicy. Podpisaliśmy porozumienie z Państwową Służbą Ochrony Zabytków Ukrainy oraz z Gubernatorem Obwodu Lwowskiego – zaowocowało to we wspólnych badaniach w Podhorcach. Rozpoczęliśmy analogiczne rozmowy z partnerami z Litwy oraz Białorusi. Korzystając z doświadczeń zachodnich specjalistów (z Wielkiej Brytanii, Niemiec) zgromadziliśmy w Krajowym Ośrodku odpowiednią wiedzę, którą przekazujemy naszym kolegom zza wschodniej granicy (wspólnie prowadzone badania, konferencje, wymiana specjalistów, wydawnictw, itp.). W niedalekiej przyszłości zamierzamy rozwiązać w różnych formach problemy kształcenia podyplomowego dla specjalistów z zakresu konserwacji zabytków, architektów krajobrazu, architektów budowlanych, archeologów, historyków sztuki itp. Szczególny nacisk kładziemy na wdrażanie i udostępnianie nowych metod dokumentacyjnych z wykorzystywaniem sprzętu najnowszej generacji. Modelowym przykładem współpracy jest prowadzona od 10 lat wspólnie z Białoruskim Instytutem Problemów Kultury – Międzynarodowa szkoła „Akademia Nieświeska", którą w przyszłości pragniemy rozszerzyć na wszystkich wschodnich sąsiadów. Tegoroczna, X edycja odbywająca się w Mińsku poświęcona została problemom badań interdyscyplinarnych w zabytkowych parkach i ogrodach oraz ochronie krajobrazu kulturowego. Poza wspomnianym, transgranicznym wpisem dotyczącym Kanału Augustowskiego, podejmujemy działania zmierzające do rozszerzenie wpisu sześciu drewnianych kościołów Małopolski o drewniane cerkwie Ukrainy i Słowacji.

W zakresie badań i dokumentacji współpracujemy na co dzień z English Heritage, z którym podpisaliśmy list intencyjny i jesteśmy w trakcie tworzenia trwałego porozumienia. Współpraca nasza dotyczy w szczególności wymiany ekspertów, uczestnictwa w programach szkoleń, konferencji i warsztatów naukowych, wymiany publikacji, wzajemnego udostępniania zasobów archiwalnych. Wraz z English Heritage przygotowujemy projekty w ramach programów pomocowych Unii Europejskiej. Wkrótce wraz z grupą architektów krajobrazu i archeologami zajmującymi się archeologią ogrodową przystąpimy do wspólnych badań, które mają na celu przetestowanie najnowszych metod badawczych i dokumentacyjnych.

Ośrodek jest również instytucją znaną w Niemczech. Współpraca ta trwa od końca lat 80., a rozpoczęła się od kontaktów z urzędami

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

konserwatorów zabytków z Brandenburgii i Berlina i związana była przede wszystkim z inicjatywą rewaloryzacji Parku Mużakowskiego. Najważniejszym partnerem KOBiDZ-u jest fundacja „Księcia Pucklera" (Stiftung „Fürst Puckler – Park Bad Muskau") zarządzająca niemiecką częścią Parku Mużakowskiego.

Współpracujemy również z Krajowym Urzędem Zabytków w Berlinie w zakresie programów konserwatorskich dla zespołów pałacowo-parkowych w Kotlinie Jeleniogórskiej.

Promocja dziedzictwa to również bardzo ważne zadanie Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków. Czynimy to w różnych formach: wydawanie specjalistycznych publikacji, organizowanie tematycznych konferencji i seminariów, koordynacja europejskich dni dziedzictwa, organizacja obchodów Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków, imprez o charakterze edukacyjnym (muzeum pod gołym niebem w Gdańsku), współpraca z mediami, itp. Dużą wagę przywiązujemy do udzielania pomocy jednostkom samorządu terytorialnego w promowaniu i wykorzystywaniu zabytków dla celów turystycznych. Obecnie gromadzimy materiały, które posłużą do wydania ogólnopolskiego informatora o szlakach dziedzictwa.

---

[1] Skład rady naukowej KOBiDZ: prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka – przewodniczący, prof. dr hab. Witold Dobrowolski, prof. dr hab. Jerzy Gąsowski, prof. dr hab. Andrzej Grzybkowski, prof. dr hab. Andrzej Koss, prof. dr hab. Jerzy Kowalczyk, prof. dr hab. Zbigniew Myczkowski, prof. dr hab. Jakub Pokora, prof. dr hab. Andrzej Rottermund, prof. dr hab. Iwona Szmelter, prof. dr hab. Wojciech Tygielski, dr hab. inż. Jerzy Jasieńko, dr hab. Daria Nałęcz, dr Dorota Folga-Januszewska, dr Wiktor Łykaj, dr Małgorzata Omilanowska, dr Andrzej Paszkiewicz, dr hab. inż. arch. Małgorzata Rozbicka, dr Marian Sołtysiak, mgr Paweł Jaskanis.

[2] T. Morysiński, *Słowo wstępne*, [w:] „Monument. Studia i materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków", Warszawa 2004, s. 5-9; A. Gołembnik, *Archeologia „in gremio"*, [w:] „Monument…", s. 11-37.

[3] K. Czajkowski, M. Gładki, *Zastosowanie cyfrowej fotogrametrii naziemnej w dokumentacji architektonicznej i archeologicznej*, [w:] „Monument…", s. 37-57.

[4] A. Gołembnik, *Pałac i Ogród w Wilanowie – badania archeologiczne Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w sezonie 2003*, [w:] „Monument…", s. 135-161, T. Morysiński, *Z problematyki badań nad średniowieczną ceramiką z Wilanowa*, [w:] „Monument…", s. 161-174, D. Sikora, *Rola archeologii ogrodowej w procesie rewaloryzacji ogrodu zabytkowego na przykładzie Wilanowa*, [w:] „Monument…".

[5] W skład zespołu weszli prof. dr hab. Kwirynał Handle, prof. dr hab. Mirosław Perz, mgr Magdalena Róziewicz.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ